

Мова і література

Методика

**Історія
українського
шкільництва**

Історія

**Психологія
і соціологія**

Публіцистика

Закони, закони...

Рідна мова № **24**/2015

Рідна

№ **24**/2015

ISSN 1644-7794
КВАРТАЛЬНИК
УКРАЇНСЬКОГО
ВЧИТЕЛЬСЬКОГО
ТОВАРИСТВА
У ПОЛЬЩІ

мова

Від редакції

Марко Сирник
Трагічно й вперто 3

Мова і література

Олександр Ратушняк
Гротесково-сатирична поезія Василя
Стуса у збірці *Веселий цвинтар* 5

Жанна Бортнік
Жанрова мотивація сприйняття
сучасної монодрами 13

С. Каленюк, К. Щербань
Суспільно-політична лексика у ЗМІ
як відображення змін в Україні 19

Психологія

Наталія Гавриш
Формування дошкільної зрілості
як умова гармонізації переходу
від дошкільної до шкільної ланок
освіти 29

Історія

Ірина Іванкович
Українське шкільництво в Галичині
у складі Другої Речі Посполитої 35

Костянтин Шевердін
Художній образ Володимира Даля
як графічне документальне джерело
духовно-культурної спадщини 42

Алла Богуш
Лінгводидактичні виміри Ізмаїла
Срезневського в сучасному просторі
дошкільної освіти 46

Віта Деренько
Проблема мовної культури
закордонних українців у педагогічній
спадщині Іллі Киріяка 50

Методика

Ганна Беленька
Використання мистецтва театру
у вихованні 53

Світлана Мартиненко
Сучасні аспекти організації виховного
процесу загальноосвітніх навчальних
закладів в умовах гуманізації
суспільства 57

Світлана Паламар
Формування предметних
компетентностей учнів на предметах
гуманітарного циклу 61

Олена Соцька
Екологічний захист дитини у вимірі
безпеки життєдіяльності 67

Матеріали

Майя Бабіна
Українська література, 6 клас 73

Ольга Блінова
Віршики для дітей 79

Закони 80

Jarosława Kobyłko
Innowacja pedagogiczna. Cóż to
takiego? 80

Різне 82

Дмитро Приймак
Інституалізація туристичної діяльності
в контексті глобалізаційних проблемах
сучасності 87

«Рідна мова»

— освітній кварталник
Українського вчительського
товариства у Польщі

Вчена рада журналу: Микола
Жулинський (Київ), Роман Дрозд
(Слупськ), Ярослав Грицковян (Кошалін),
Андрій Вонторський (Щецин), Анатолій
Ситченко (Миколаїв), Вадим Оліфіренко
(Донецьк)

Марко Сирник (Валч)
— в.о. головного редактора
Дмитро Дроздовський (Київ)
— література
Станіслав Караман (Київ) — методика
Ярослав Сирник (Вроцлав) — історія
Віктор Юрченко (Київ) — психологія

Члени редакції:

Ярослава Кобилко (Гіжицько)
Тадей Карабович (Голя)
Марія Стець (Перемишль)

Секретар редакції:

Кристина Сирник (Валч)

Веб-сайт:

Гжегож Муцовський (Валч)

Графічне оформлення:

Тереса Олещук

Мовна і стилістична коректа:

Мирослава Олійник (Бучківська)
(Львів/Варшава)

Коректа:

Катерина Сень

Видавець

Об'єднання українців у Польщі

Адреса редакції:

78-600 Wałcz
Dolne Miasto 10/80
tel. (67) 258 98 87
e-mail: proswita@op.pl
[http://www.interklasa.pl/portal/
dokumenty/r_mowa/](http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/r_mowa/)

Номер надрукований завдяки фінансовій
підтримці Міністерства національної
освіти

Під час використання матеріалів,
посилання на журнал «Рідна мова»
— обов'язкове

Світлана Мартиненко

Сучасні аспекти організації виховного процесу загальноосвітніх навчальних закладів в умовах гуманізації суспільства

Морально-духовне становлення дітей та учнівської молоді, їх підготовка до активної, сповненої особистісної сутності життєдіяльності, є важливими складовими розвитку Української держави. Сучасна школа вимагає докорінного переосмислення всієї системи виховання, оновлення змісту, форм і методів духовного становлення особистості на засадах гуманізації життєдіяльності, створення оптимальних умов для самореалізації у різних видах творчої діяльності. Процес становлення сучасного суспільства потребує розвитку української національної системи виховання, в основу якої будуть покладені провідні принципи гуманізму та демократизації. У Законі України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти саме ці принципи розвитку освіти, Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 рр. є пріоритетними.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що дослідженням окресленої проблеми займалися відомі вчені, психологи, педагоги. Так, загальнотеоретичні засади гуманізації виховного процесу викладено у працях Я. Коменського, А. Макаренка, В. Сухомлинського; психологічні аспекти гуманістичного виховання розкрито у наукових розвідках І. Беха, О. Бодальова, М. Боришевського, О. Киричука, Г. Костюка, Е. Помиткіна. Концептуальні засади виховання гуманістичних цінностей учнів сформовано Н. Ганнусенко, К. Чорною. Дослідження сучасного стану розробленості проблеми щодо організації виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах в умовах гуманізації

завідувач кафедри початкової освіти та методик гуманітарних дисциплін Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор
м. Київ, Україна

суспільства дозволило констатувати, що вона потребує ґрунтовного наукового дослідження.

З урахуванням зазначеного, мета статті полягає в характеристиці сучасних аспектів організації виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах України в умовах гуманізації суспільства.

Сучасні аспекти організації виховного процесу в умовах гуманізації суспільства викладено в *Програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні* (2005), яка є важливою та дієвою науковою основою реалізації державної політики у сфері освіти, що визначає стратегію виховання підростаючого покоління в умовах становлення та розвитку громадянського суспільства. Для визначення особливостей організації виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах звернемось до змісту програми.

У Програмі розкрито особливості сучасної соціокультурної ситуації виховання дітей та учнівської молоді в Україні, визначено передумови для оновлення змісту та технологій виховання, формування гуманістичних цінностей та зразків громадянської позиції, виконання освітою своєї виховної, культурологічної місії (стабілізація суспільного життя та соціально-економічного положення громадян, модернізація освіти, гуманізація навчального процесу, посилення його виховного потенціалу). Зазначено, що існують також сприятливі передумови для розвитку виховання як пріоритетної сфери соціального життя країни, для підвищення її статусу та потенціалу, досягнення якісно нових

результатів у духовно-моральному, громадянському, трудовому, художньо-естетичному, екологічному вихованні. Водночас, відзначено, що соціальний фон виховання продовжує залишатися недостатньо сприятливим, що зумовлено як негативними тенденціями розвитку цивілізації загалом, так і станом українського соціуму (поглиблення кризи сім'ї, інтенсивна інформатизація суспільства, глобальні екологічні проблеми, міжнаціональні конфлікти, загострення протиріч на релігійному ґрунті, хвиля тероризму, військові події на Луганщині та Донбасі тощо).

Цілком очевидно, що мета і завдання виховання визначаються потребою сучасного суспільно-економічного розвитку нашої країни. З огляду на зазначене, метою виховання є «становлення громадянина України, патріота своєї країни, готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову й соціальну державу, здатного виявляти національну гідність, орієнтуватися у своїх обов'язках і правах, цивілізовано відстоювати їх, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, поводитися компетентно, бути конкурентноспроможним, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій культури» [7, с. 10]. Очікуваним результатом є ідеал виховання, що полягає у формуванні різнобічно та гармонійно розвинутої, національно свідомої, високоосвіченої, життєво компетентної, творчої особистості, здатної до саморозвитку і самовдосконалення.

Варто наголосити також, що пріоритетною умовою повноцінного становлення особистості є доцільно організований навчально-виховний процес. Загальновідомо, що виховання і навчання є двома взаємопов'язаними компонентами єдиного педагогічного процесу. Єдність виховання і навчання зумовлена спрямованістю обох процесів на формування соціальної зрілості, реалізацію творчих здібностей особистості. Доцільно організоване за змістом і формою навчання містить у собі потужний виховний потенціал, «вводить особистість у світ світоглядних ідей, формує соціальні настанови та ціннісні орієнтації, розвиває гуманістичну спрямованість особистості, її духовні та матеріальні потреби: знайомить із зразками моральної поведінки, з формами спільної діяльності та спілкування особистості з колективом» [7, с. 13]. Освітній процес має організовуватись таким чином, щоб питома вага навчальної інформації про навколишній

світ гармонійно поєднувалася з інформацією, пов'язаною з особистісним становленням, з процесом вдосконалення моральної свідомості й поведінки дітей та учнівської молоді.

Відтак, стає цілком очевидним, що особистісно орієнтований і гуманістично спрямований виховний процес сприяє реалізації навчальних завдань — формуванню цілісної картини світу, збагаченню морального досвіду дитини, уявлень про зв'язок навколишнього світу і внутрішнього життя особистості. Діяльність учасників навчально-виховного процесу, спрямованого на забезпечення сприятливих умов для різнобічного та гармонійного розвитку особистості, її соціально-педагогічної підтримки, зміцнення фізичного й психологічного здоров'я, реалізації творчого потенціалу, формування ціннісного ставлення до світу та самої себе.

Наступне, на чому варто звернути увагу — це сучасний зміст виховання в Україні, що складає «науково обґрунтовану систему загальнокультурних і національних цінностей та відповідну сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, самої себе, праці, природи, мистецтва» [7, с. 15]. Система цінностей і якостей особистості розвивається і виявляється шляхом власного ставлення. Цей процес передбачає поєднання інтересів особистості — вільного саморозвитку і збереження своєї індивідуальності; суспільства — саморозвиток особистості має здійснюватися на моральній основі; держави, нації — діти мають зростати національно свідомими громадянами, патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі.

Звертає на себе увагу також той чинник, що технологія виховного процесу є послідовним розгортанням педагогічної діяльності та спілкування, спрямованих на досягнення конкретної виховної мети у педагогічній системі та її підструктурах. Педагогічний процес формує зростаючу особистість в міру того, як спрямовує її власну діяльність, а не підміняє її. Педагог створює умови, за яких моральна цінність зачіпає вихованця «за живе», продукує рефлексивний процес, надає цінності високої значущості, особистісного смислу. Складовими виховних технологій є форми організації (індивідуальні, групові, колективні), методи як способи впливу на дітей та учнівську молодь, прийоми та засоби виховання. Виховні технології ґрунтуються не на механізми зовнішнього

підкріплення (заохочення й покарання), а на рефлексивно-вольових механізмах, співпереживанні та позитивному емоційному оцінюванні, які апелюють, насамперед, до самосвідомості та творчого ставлення вихованців до суспільних норм і цінностей.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив визначити також сутність і зміст виховного процесу як складної динамічної системи, що охоплює такі складові, як: мету і завдання виховання; закономірності виховного процесу, форми, методи, прийоми та засоби виховання, технології виховання; моделі виховання; результат виховання.

Вважаємо за необхідне розглянути основні етапи виховного процесу, до яких віднесено:

1. *Опанування норм і правил поведінки.* На цьому етапі учні мають не лише глибоко засвоїти правила, а й зрозуміти їхню сутність, зумовленість правил і норм поведінки потребами економічного розвитку суверенної України. Джерела здобуття знань про норми і правила поведінки різноманітні: слово вихователя, його особистий приклад, приклади інших людей, цікава книжка, стаття в газеті, журналі тощо.

2. *Формування переконань.* У процесі формування переконань вихователь має застосовувати різноманітні методи і прийоми, які дають змогу домогтися глибокого усвідомлення вихованцем суспільних норм і правил поведінки. Шляхом формування переконань є організація досвіду правильної поведінки, створення ситуацій, які потребують визначення позиції у дії, тренування з метою здійснення правильних дій.

3. *Формування почуттів учня* полягає в тому, що замість байдужого ставлення до важливих явищ життя виникає адекватне позитивне емоційне ставлення. Необхідно, щоб виховний вплив на вихованця мав емоційне забарвлення, вмщував переживання певних положень, правил та норм поведінки.

4. *Вироблення вмінь і навичок у поведінці.* Цей етап передбачає опанування учнями вмінь і навичками діяти у процесі суспільних відносин відповідно до чинних норм і правил поведінки, позанавчальній діяльності.

5. *Самовиховання особистості,* під час якого учень удосконалює розвиток творчих здібностей та власних інтересів.

Кожен із виокремлених нами етапів впливає на формування особистості.

Без знання закономірностей, принципів і етапів виховання, виховна діяльність школи

ніколи не стане ефективною. Варто, на нашу думку, зупинитися також детальніше на принципах виховання.

Принципи виховання в умовах гуманізації суспільства — це вихідні положення, основні правила ефективної організації виховного процесу. Принципи виховання охоплюють:

Поеднання педагогічного керівництва з розвитком ініціативи та самодіяльності вихованця. Важливою умовою розвитку ініціативи і самостійності школярів є розвиток учнівського самоврядування. Учнів важливо ставити перед необхідністю робити вибір, приймати самостійні рішення, брати активну участь у їх виконанні. Вчитель має поступово зменшувати втручання у поведінку дітей, розвивати їхню відповідальність та саморегуляцію. Кінцевою метою виховання є формування самостійної особистості, здатної керувати своєю поведінкою на підставі засвоєних моральних норм і цінностей. Таким чином, у вихованні слід рухатись від зовнішньої мотивації і контролю поведінки дітей до розвитку в них самоорганізації і самоконтролю.

Безумовне позитивне ставлення до особистості. Цей принцип вимагає від учителя позитивно ставитись із повагою, доброзичливістю до всіх вихованців, поважати їхню індивідуальність, своєрідність, неповторність. Без цього неможливий повноцінний психологічний контакт, а, отже, й ефективне виховання.

Опора на позитивне у дитинстві. Цей принцип передбачає виявлення у кожного учня позитивних якостей і, спираючись на них, розвиток інших, недостатньо сформованих рис.

Поеднання поваги до особистості дитини з розумною вимогливістю до неї. «Якомога більше вимогливості до вихованця і якомога більше поваги до нього», — неодноразово повторював А. Макаренко. Розкриваючи сутність цієї вимоги, він зазначав, що мірою поваги до особистості має бути міра вимогливості: чим більше я тебе поважаю, тим більше від тебе вимагаю (оскільки вірю в тебе, у твої сили і можливості).

Прихованість виховних впливів. Виховання — це партнерська педагогічна взаємодія. Успіх виховного процесу залежить не стільки від змісту, який вкладає у нього вихователь, скільки від того, як сприймають його вихованці. Якщо учні сприймають спілкування педагога з ними як соціально організований процес, призначений лише для того, щоб змінити їхні переконання і ціннісні орієнтації, то ефективність виховного впливу значно зменшується.

Єдність і послідовність вимог до виховання. Цей принцип вимагає, щоб уся громадськість, суспільні інститути, причетні до виховання, діяли спільно, ставили перед вихованцями погоджені вимоги, доповнюючи і підсилюючи виховний вплив. Єдність і цілісність виховного процесу забезпечуються тісною взаємодією всіх його учасників. Якщо виховні впливи не узгоджуються — на успіх розраховувати марно.

Врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованця. Ефективність виховання значною мірою залежить від знання педагогом своїх вихованців, їхніх вікових та індивідуальних особливостей, потенційних можливостей і потреб. Учень розглядається не просто як об'єкт, а, насамперед, як суб'єкт гуманістичного розвитку, формування гуманістичної свідомості та гуманістичної поведінки.

Підсумовуючи викладене, вважаємо за необхідне зазначити, що до сучасних аспектів організації виховного процесу загальноосвітнього навчального закладу варто віднести мету, завдання, оптимізацію виховної діяльності,

оновлення змісту, принципів, форм і методів виховання, які забезпечать гуманізацію освітнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І., *Особистісно орієнтоване виховання*, Київ 1998, 204 с.
2. *Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття)*, «Освіта» 1993, № 44–46, 62 с.
3. Закон України «Про освіту»: За станом на 8 грудня 2006 р.; Верховна Рада України — офіц. вид., Київ 2006, 40 с.
4. Мартиненко С., *Особливості підготовки майбутніх учителів початкових класів до виховної діяльності*, «Нова педагогічна думка» 2005, № 4, с. 61–63.
5. Матвієнко О., *Виховання молодших школярів: теорія і технологія*, Київ 2006, 543 с.
6. *Національна доктрина розвитку освіти: затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 р.; № 347/2002*, «Освіта України» 2002, 23 квітня (№ 33), с. 4–6.
7. *Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні*, «Світ виховання» 2004, № 4 (5), с. 6–31.

„Ridna Mowa”

— kwartalnik oświatowy
Ukraińskiego Towarzystwa
Nauczycielskiego w Polsce

Rada Naukowa pisma: Mykoła Żułyński
(Kijów), Roman Drozd (Słupsk), Jarosław
Hryckowian (Koszalin), Andrzej Wątorski
(Szczecin), Anatolij Sytczenko (Mikołajów),
Wadym Olifirenko (Donieck)

Marek Syrnyk (Wałcz)
— p.o. redaktora naczelnego
Dmytro Drozdowskiy (Kijów) — literatura
Stanisław Karaman (Kijów) — metodyka
Jarosław Syrnyk (Wrocław) — historia
Wiktor Jurczenko (Kijów) — psychologia

Redakcja

Jarosława Kobyłko (Giżycko)
Tadeusz Karabowicz (Hola)
Maria Steć (Przemyśl)

Sekretarz redakcji

Krystyna Syrnyk (Wałcz)

Strona internetowa:

Grzegorz Mucowski (Wałcz)

Opracowanie graficzne:

Teresa Oleszczuk

Korekta językowa i stylistyczna:

Myroslawa Olijnyk (Buczkiwska)
(Lwów/Warszawa)

Korekta:

Katarzyna Seń

Wydawca:

Związek Ukraińców w Polsce

Adres redakcji:

78-600 Wałcz
Dolne Miasto 10/80
tel. (67) 258 98 87
e-mail: proswita@op.pl
[http://www.interklasa.pl/portal/
dokumenty/r_mowa/](http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/r_mowa/)

Numer wydany przy wsparciu finansowym
Ministerstwa Edukacji Narodowej

Nakład: 550 egz.

Przy wykorzystaniu materiałów, konieczne
jest wskazanie jako źródła kwartalnika
„Ridna Mowa”

**«Рідна мова» — це фахове, некомерційне видання.
Бажаючим підтримати ідею видавання нашого освітнього журналу,
подаємо банківський рахунок Редакції:**

Zespół Twórczy ZUwP
Redakcja „Ridna Mowa”
78-600 Wałcz
Dolne Miasto 10/80

PKO BP O/Wałcz 28 1020 2847 0000 1702 0052 7382